

profesionalne aspiracije mladih na selu*

srećko brkić
vladimir kušan

fakultet poljoprivrednih
znanosti sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Autori su pratili socioprofesionalnu pokretljivost mladih u četiri sela u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1968. do 1988. Istraživanjem su obuhvaćene tri generacije seoske omladine rođene: 1943-1952, 1953-1962. i 1963-1972. Prateći pojedinačno svakog pripadnika dotičnih generacija autori su utvrdili da je iz prve generacije u poljoprivredi ostalo 2,3 posto, a iz druge 2,1 posto od ukupnog broja mladih. Proces deagrarizacije u ispitivanim selima praktično je okončan. Profesionalne aspiracije mladih okrenute su u cijelosti prema nepoljoprivrednim djelatnostima. Istraživanja iz 1988. pokazuju povećani interes mladih za rad u gospodarstvu i povećanje ugleda zanimanja poljoprivrednika. Autori su utvrdili kontinuirano povećanje interesa za životom u selu, te neprestano opadanje interesa za životom u gradu. Ovdje se pojavljuju i zanimljive razlike među pojedinim naseljima. Autori analiziraju i razloge zbog kojih mladi napuštaju poljoprivredu i selo i uspoređuju stavove seoske omladine i njihovih roditelja.

primljeno rujna 1988.

uvod

—→ U našoj zemlji bilo je godine 1981. 4,7 milijuna stanovnika u dobi od 15 do 27 godina, ili 21,8% ukupnog stanovništva. Od poljoprivredne djelatnosti izdržavalo se u Jugoslaviji 704,9 tisuća mladih ili 14,9% omladinskog uzrasta. Od 2,5 milijuna aktivnih osoba u ovoj dobnoj grupi 13,8% bili su aktivni poljoprivrednici.¹⁾ Iste je godine u Hrvatskoj bilo 900 tisuća mladih koji su činili tek 7,4% ukupnog broja aktivnih u ovoj dobnoj grupi.²⁾ Ovi podaci pokazuju da je proces deagrari-

*) Referat na Savjetovanju "Aktualni problemi i perspektive sela", Osijek, 7-8. 10. 1988.

1) S povećanjem dobi aktivnog stanovništva udio aktivnih poljoprivrednika raste: u dobnoj grupi 28—44 godine ima ih 15,6%, u grupi od 45—49 godina 29,2%, u grupi od 50—59 godina 48%, a u dobnoj grupi od 60—64 godine čak ih ima 80,6%. (Podaci se odnose na stanovništvo u zemlji, tj. nisu uključeni naši građani na privremenom radu u inozemstvu i članovi njihovih obitelji. (Izvor: **Popis stanovništva, domaćinstava i stanova**, Beograd: SZS, 1987, str. 11.)

2) U Hrvatskoj udio aktivnih poljoprivrednika u pojedinim dobnim skupinama također relativno raste s povećanjem dobi aktivnih osoba, ali su proporcije nešto drukčije: u dobnoj skupini 28—44 godine ima 11,1% aktivnih poljoprivrednika, u skupini 45—49 godina 16,5%, u skupini 50—59 godina 40,9%, a u skupini 60—64 godine 76,9%. (Podaci se također odnose na stanovništvo u zemlji. Izvor: **Popis stanovništva, domaćinstava i stanova**, Beograd: SZS, 1987, str. 11.)

zacije, odnosno prijelaz radne snage iz poljoprivrede u druge djelatnosti, snažno zahvatio omladinsku populaciju naše zemlje, a posebno mlade u SR Hrvatskoj. Mnoga su istraživanja vezana za proces napuštanja poljoprivrede i sela i profesionalnu orijentaciju seoske omladine od početka šezdesetih do potkraj sedamdesetih godina. U zadnje vrijeme interes istraživača za ovom problematikom jenjava valjda zato što se neprestano sužava predmetna osnova za istraživanje ili zbog nedovoljnog interesa društvene zajednice da financira takva istraživanja.

predmet rada

Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede Fakulteta poljoprivrednih znanosti u Zagrebu prati društveno-ekonomske promjene u četiri sela u Hrvatskoj. To su Babin Potok u Lici, Filip Jakov u Dalmaciji, Kučan kod Varaždina i Vođinci kod Vinkovaca. Ova su naselja izabrana kao tipična za pojedine regije i ona su zapravo svojevrsni istraživački poligoni gdje se kontinuirano prate socioekonomske promjene u selu i poljoprivredi. U okviru naših monografskih istraživanja obuhvaćeno je i niz pitanja vezanih za seosku omladinu kao specifičnu socijalnu grupu, a ovdje smo izdvojili jedno važno pitanje sa stanovišta poljoprivrede — profesionalnu orijentaciju mladih i njihov odnos prema poljoprivrednom zanimanju i životu na selu. Interesirao nas je osnovni smjer profesionalnih želja mladih — ostati na gospodarstvu ili odabrati nepoljoprivredno zanimanje, bilo ostanom na selu ili preseljenjem u grad. Izabrana se naselja u prirodno-geografskom, povijesnom, kulturnom i gospodarskom razvoju međusobno značajno razlikuju. Promjene u socijalno-profesionalnoj strukturi navedenih naselja posredno ili neposredno odražavaju se na mnoge oblike ekonomskoga, društvenog i kulturnog života, pa su i mladi u selu, kao dio socijalnog sistema, podložni tim utjecajima i promjenama.

metoda rada

U ovom radu iznosimo rezultate naših istraživanja što smo ih proveli 1968., 1978. i 1988. Više na jednoj deskriptivnoj razini izložili smo naše prve rezultate ispitivanja koja su provedena po jedinstvenoj metodologiji, kako bi se mogla dati komparativna analiza u vremenu i prostoru. Istraživanjem su obuhvaćene tri generacije seoske omladine: prve, rođene 1943-1952, druge 1953-1962. i treće, rođene 1963-1972. Svaka generacija obuhvaća oko tisuću pripadnika, odnosno ukupno je obuhvaćeno oko tri tisuće ispitanika koji su rođeni u navedenim naseljima u razdoblju od 1943. do 1972. Imena ispitanika uzeta su iz matičnih knjiga rođenih. Za svakog pripadnika navedenih generacija kontinuirano smo pratili osnovne podatke o socioprofesionalnoj i prostornoj pokretljivosti. Osim toga u razmaku od po deset godina proveli smo tri anketna ispitivanja među pripadnicima navedenih generacija. Obrada podataka obavljena je kompjutorom u Institutu za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede.

profesionalne aspiracije mladih

U više istraživanja utvrđeno je da više od četiri petine članova porodice u većoj ili manjoj mjeri sudjeluje u poslovima na gospodarstvu.³⁾ I mladi u selu od najra-

3) Vidjeti: S. Brkić: Porodica i porodično gospodarstvo, Poljoprivredna znanstvena smotra, br. 52, Zagreb 1982; T. Zimbek, S. Brkić i sur.: Analiza društveno-gospodarskih obilježja seljačkih gospodarstava sisačko-banijske regije, Ekonomika poljoprivrede, 1-4/1984.

nije mladosti pomažu u gospodarstvu. Čak 83% naših ispitanika izjavljuju da rade na gospodarstvu ali najčešće povremeno. Tako se mladi u seoskoj sredini rano upoznaju sa životom i radom poljoprivrednika, ali i sa sve brojnijom kategorijom radnika — seljaka. Dakle, osim neposrednog utjecaja porodične i lokalne sredine na pojedinca prisutni su i utjecaji iz globalnog društva, odnosno iz urbanih sredina. Vanjski faktori povezani s individualnim sklonostima i crtama ličnosti utječu na profesionalne aspiracije mladih i na njihov odnos prema poljoprivredi i selu.

Prateći profesionalnu pokretljivost triju omladinskih generacija utvrdili smo da broj mladih stalno zaposlenih na gospodarstvu neprestano opada. Kod prve generacije (iz 1968) bilo je 16,7%, kod druge 10,1%, a kod treće generacije (iz 1988) 7,8%. U ovoj skupini mladih "poljoprivrednika", koji se nalaze u dobi od 15 do 25 godina pretežno susrećemo nezaposlene i sezonske radnike. Tako među zadnjom ispitivanom generacijom imamo svega 3,6% mladih koji isključivo ili pretežno rade u gospodarstvu. Kontinuiranim praćenjem generacija rođenih 1943-1952. i 1953-1962. utvrdili smo da su mladi u neznatnom postotku od ukupnog broja radili isključivo kao poljoprivrednici — kod prve generacije 2,3, a kod druge 2,1%.⁴⁾ Proces napuštanja poljoprivrede teče i dalje pa danas u dva od ispitivanih sela nema nijednog mladog poljoprivrednika među pripadnicima generacije rođene 1963-1972. Tako, zapravo, mladi na kraju i realiziraju svoje profesionalne aspiracije, a mnoga su istraživanja za njih, kao uostalom i ova naša, utvrdila da su gotovo u cjelosti negdje izvan poljoprivrede.

Želimo ovdje istaknuti jednu zanimljivu spoznaju do koje smo došli u zadnjem istraživanju, koje smo proveli u ljeto ove godine. Rezultate smo usporedili s onima iz 1968. i prikazali ih u donjoj tablici.

Tablica 1

Koje bi zanimanje kao roditelj preporučio svome sinu, odnosno kćeri? u %

Preporučeno zanimanje	Zanimanje sina		Zanimanje kćeri	
	1968.	1988.	1968.	1988.
Poljoprivrednik, domaćica	1,0	6,2	4,3	0,4
Radnik, radnica	0,5	2,9	1,5	1,3
Inženjer	13,0	10,3	—	1,3
Liječnik, zubar	12,5	8,2	10,2	9,2
Profesor, nastavnik	5,0	1,6	18,2	9,2
Druga visokoškolska zanimanja	8,2	13,5	5,2	8,3
Zanat, automehaničar, električar, bravar i sl.	31,6	16,8	16,5	13,4
Zanimanje sa srednjom školom	5,5	15,5	20,2	30,1
Da se školuje, odabere zanimanje po želji	11,0	16,4	14,0	17,6
Ostali odgovori	7,7	3,3	3,3	2,5
Bez odgovora i ne zna	4,0	5,3	6,6	6,7
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

Mladima smo postavili pitanje koje bi zanimanje kao roditelji preporučili svome sinu, odnosno kćeri. Godine 1968. svega 1% ispitanika preporučio bi svome

4) S obzirom da je pripadnicima ovih dviju generacija od 25 do 45 godina, i da su u profesionalnom opredjeljenju uglavnom stabilizirani, ovaj postotak poljoprivrednika može se prihvatiti kao definitivan.

sinu zanimanje poljoprivrednika, a ove godine čak 6,2%. Zapazili smo više odgovora u kojima ispitanici preciziraju svoju želju — "dobar", "pravi" poljoprivrednik. Za svoje kćeri mladi u selu ne žele poljoprivredno zanimanje. Tu je smjer promjena obrnut.⁵⁾ Pogledamo li ostala zanimanja što bi ih mladi preporučili svojim sinovima i kćerima, onda vidimo da je zanimanje radnika po zastupljenosti na zadnjem mjestu. Istovremeno je znatno opao interes za tradicionalno i nekad vrlo cijenjeno zanimanje seoskog učitelja, nastavnika i profesora. Također je opao interes za zanatska zanimanja, a porastao za zanimanja sa srednjom stručnom spremom.

Anketno ispitivanje među kućedomaćinima u navedenim selima pokazuje slične tendencije u pogledu željenog zanimanja za njihove sinove i kćeri.

Tablica 2

Zanimanja koja bi kućedomaćini najviše željeli svojoj djeci

u %

Željeno zanimanje	za sinove		za kćeri	
	1968.	1987.	1968.	1987.
Poljoprivrednik, domaćica	8,4	10,8	15,1	4,2
Zanat	43,6	25,5	34,2	18,4
Zanimanje sa srednjom školom	5,2	6,3	15,1	9,9
Službenik, da završi školu	3,2	9,5	8,7	20,6
Zanimanje sa VSS	26,0	30,6	15,1	31,2
Ostalo	13,6	17,2	11,9	15,6

Izvor: **Ispitivanje realnih mogućnosti ublažavanja procesa deagrarizacije u Jugoslaviji**, Zagreb: FPZ Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede, str. 65.

Rezultati iz tablice 2 govore o povećanu interesu ispitanika za zanimanje poljoprivrednika, ali samo kada su u pitanju njihovi sinovi. Kada su u pitanju kćeri javlja se obrnuta tendencija, slično kao i u ispitivane omladinske populacije.

Da bismo saznali o profesionalnim aspiracijama mladih na selu u pogledu njihove osnovne orijentacije: ostati raditi na posjedu ili se zaposliti izvan gospodarstva, odnosno ostati u selu ili otići u grad, ispitanicima smo postavili sljedeće hipotetičko pitanje: "Kada bi imao mogućnost da biraš jedan od dolje navedenih načina života koji bi odabrao za sebe?"

Tablica 3

Koji bi način života i rada odabrao za sebe?

U %

Kategorija odgovora	Godina istraživanja	Babin Potok	Filip Jakov	Kučan	Vodinci
Živjeti u ovom selu i raditi na svom imanju	1968.	11,1	7,5	9,1	7,6
	1978.	8,1	6,6	4,1	3,1
	1988.	15,4	15,4	12,1	12,4
Živjeti u ovom selu i biti stalno zaposlen kao radnik u tvornici u ovom selu ili obližnjem mjestu	1968.	26,7	40,1	62,0	44,8
	1978.	37,8	47,3	78,4	48,9
	1988.	53,8	42,3	77,6	71,1
Odseliti u grad i tamo se zaposliti	1968.	62,2	44,4	28,9	47,6
	1978.	54,1	46,1	17,5	48,0
	1988.	30,8	42,3	10,3	16,5

5) S. Flere godine 1979. anketirao je 1048 učenika i studenata u Vojvodini i utvrdio da sasvim neznan broj omladine izražava sklonost prema poljoprivredničkom zanimanju. Pri tome je zanimljivo da gotovo nijedna omladinka ne želi da bude domaćica niti individualna poljoprivrednica, nego gotovo sve teže da svoj društveni status ostvare zaposlenjem. (S. Flere: Profesionalna orijentacija voždanske omladine i poljoprivrede, **Sociologija sela**, 69-70/1980, str. 107-109.)

Za objašnjenje nastalih promjena u proteklih dvadesetak godina trebalo bi se upoznati i s osnovnim karakteristikama društvenoga i ekonomskog razvoja ispitivanih seoskih naselja i njihova gravitacijskog područja, te u analizu uključiti i druge varijable, ali to prelazi okvire ovoga izlaganja. Važno je upozoriti i na referentni okvir ponuđenih odgovora u navedenom pitanju. Formulacija odgovora zadržana je iz našega prvog istraživanja iz godine 1968, a uvjeti su se s vremenom dobro izmijenili. Na primjer, kategorija odgovora "živjeti u selu i raditi kao radnik u tvornici" ne pruža više seoskoj omladini zadovoljavajući okvir za narasli stupanj njihovih profesionalnih aspiracija, dok odgovor "živjeti u selu i raditi na imanju" ne isključuje i mogućnost stalnog zaposlenja izvan gospodarstva ako se i ostali ponuđeni odgovori pažljivo ne pročitaju.

Uza sve to, iz podataka u gornjoj tabeli mogu se uočiti zanimljive tendencije. Prvo, relativno mali interes za rad na gospodarstvu kod ispitanika u 1968, koji se kretao, zavisno od pojedinog naselja, od 7,5 do 11,1%, opao je nakon deset godina na svega 3,1% u Vođincima, odnosno 8,1% u Babinu Potoku. U zadnjem istraživanju (ljetu 1988) došlo je do iznenadnog i naglog porasta interesa za ostanak na posjedu i to gotovo podjednako u sva četiri sela. Dva su osnovna razloga, između ostalih, vezana za ovu neuobičajenu pojavu, neobičnu za naše cijelo poslijeratno razdoblje. S jedne strane, povećanje troškova prehrane u strukturi obiteljskog budžeta i neprestano opadanje realnih osobnih dohodaka zaposlenih — zbog dugogodišnje privredne krize — dovelo je do povećanja prirodne potrošnje u seoskim domaćinstvima. S druge strane, velike su teškoće u zapošljavanju mladih ljudi izvan gospodarstva potakle njihov privremeni interes za poljoprivredu kao osnovni uvjet egzistencije. Zato ovu tendenciju ne bismo mogli dovesti u neposrednu vezu s poboljšanjem položaja poljoprivrede i poljoprivrednika. Druga je zanimljiva tendencija na koju ukazuju podaci iz gornje tablice: neprestano opadanje interesa mladih za život u gradu, odnosno istovremeno povećanje interesa za život u selu. Izražene razlike između pojedinih naselja rezultat su njihova specifičnoga ekonomskog i kulturnog razvoja, prostornog položaja, mogućnosti zapošljavanja mladih izvan gospodarstva u neposrednoj blizini sela, razvijenosti komunalne infrastrukture i dr. Do naglašenog smanjenja interesa za život u gradu došlo je posebno u zadnjih deset godina, što bi se moglo dovesti u vezu prije svega s višegodišnjom privrednom krizom, s jedne strane, ali i s poboljšanjem standarda života i općeg napretka seoskih područja, s druge strane.

razlozi zbog kojih mladi bježe iz poljoprivrede

Prethodno smo ustanovili da je mali interes mladih ljudi da ostanu raditi na gospodarstvu kao poljoprivrednici. I onda kada ostaju na posjedu čine to najčešće zbog "nedostatka izbora", tj. zbog toga što ne postoje uvjeti da promijene zanimanje.⁶⁾ Mladi u selu gotovo svi žele neko profesionalno zanimanje. Oni žele ostvariti viši društveni položaj, steći više materijalnih dobara i poboljšati svoje životne izgledе u odnosu na svoje roditelje, ili kako to ističe W. P. Kuvlesky, "ogromna većina seoske omladine prožeta je etikom uspješnosti".⁷⁾ U okviru po-

6) E. Dilić ističe kako je seoska omladina u nepovoljnijem položaju od gradske s obzirom na dostupnost i mogućnost školovanja. Mlada generacija seljaka "ostaje na zemljišnom posjedu prije stoga što mora, nego što bira poljoprivredu kao zanimanje. Očito je, naime, da razlozi vezani uz nedostatak uvjeta za zapošljavanje izvan poljoprivrede a i razlozi vezani uz obiteljske obaveze znatno pretežu nad činiocem što bismo ga mogli označiti kao "opću privrženost poljoprivrednom zanimanju". (E. Dilić i sur.: *Seoska omladina danas*, Istraživanja 1, Zagreb: CCD, 1977. str. 126-127.)

7) William P. Kuvlesky: Seoska omladina i sadašnji položaj i prognoza, *Sociologija sela*, 49-50/1975. str. 177.

rodičnog gospodarstva seosko je dijete u znatnoj mjeri subordinirano svojim roditeljima, njihova je autonomija i sloboda odlučivanja vrlo ograničena, a socijalna zrelost i uključivanje u lokalnu zajednicu povezana je s preuzimanjem gospodarstva. "U tim uvjetima bijeg mladih iz poljoprivrede i sa zemlje ne mora biti samo bijeg od dugog radnog vremena i slabo plaćenog rada, nego također i bijeg od njihova položaja u seljačkoj obitelji, te može biti pokušaj dijela mladih ljudi da potraže vlastiti profesionalni model, a i težnja pojedinca za vlastitim načinom života nezavisno od porodičnog modela."⁸⁾

U našem istraživanju pokušali smo razloge mladih iz poljoprivrede uočiti preko stavova njih samih i njihovih roditelja, odnosno kućedomaćina. Dobivene odgovore prikazali smo u tablici 4 i podijelili ih u repulzivne i atraktivne faktore vezane za poljoprivredu i selo i atraktivne faktore vezane za grad i nepoljoprivredna zanimanja.

Tablica 4

Razlozi zbog kojih mladi u selu ne žele raditi na gospodarstvu — prema mišljenjima kućedomaćina i same omladine

Modaliteti odgovora	Postotak odgovora	
	Kućedomaćini	Omladina
A) Faktori repulzije vezani za poljoprivredu:		
1. Nema želje ni interesa za rad u poljoprivredi	19,4	11,1
2. Težak i naporan rad na zemlji	13,6	2,3
3. Ne isplati se raditi jer se malo zaradi	11,1	6,4
4. Rizik i nesigurnost u proizvodnji, cijenama i plasmanu	8,2	0,6
5. Nema nikakve perspektive u poljoprivredi	8,2	1,5
6. Nepovoljan ekonomski položaj poljoprivrede	5,0	2,1
7. Nema dovoljno zemlje da bi se od nje moglo živjeti	2,5	42,7
B) Faktori repulzije vezani za selo:		
1. Težak život u selu i premalo sadržaja za mlade	10,4	0,9
C) Faktori atrakcije vezani za poljoprivredu:		
1. Interes i želja mladih da rade na gospodarstvu	—	1,7
2. Motivacija za bavljenje poljoprivredom ali samo kao dopunskom aktivnošću	2,5	4,4
D) Faktori atrakcije vezani za grad i nepoljoprivredna zanimanja:		
1. Interes mladih za školovanje i zaposlenje izvan gospodarstva	7,2	19,3
2. Bolji i lakši život u gradu	7,5	0,3
E) Ostali odgovori i bez odgovora	4,3	6,7
Ukupno	100,0	100,0

Usporedbom odgovora seoske omladine s odgovorima njihovih roditelja o razlozima zbog kojih mladih bježe iz poljoprivrede i sela, mogu se uočiti vrlo oštre razlike. Jedna petina anketiranih kućedomaćina ističe da mladi nemaju ni želje ni interesa da rade na zemlji, a taj razlog navodi tek svaki deseti ispitanik omladinskog uzrasta. Stariji se pri tom i kritički odnose prema mladima napominjući da oni ne vole raditi, da se boje motike, da im se teško rano ustajati, da nisu

8) Eugenia Jagello-Lysiowa: "Research on the Occupation of Farming", *The Polish Sociological Bulletin*, br. 2/1963, p 114. Cit.prema: E. Dilić: *Seoska omladina danas*, str. 129.

naučeni raditi, da neće da rade, da traže kruha bez motike, da su neradnici, da traže lagodniji život, da žele biti gospoda i dr. Stariji češće od mladih ističu težak i naporan rad na zemlji, nesigurnost proizvodnje, cijena i plasmana poljoprivrednih proizvoda, bezperspektivnost poljoprivrede, teške uvjete života u selu i bolji i lakši život u gradu. Oni zapravo preko mladih projiciraju svoja vlastita negativna iskustva u vezi s poljoprivredom i životom u selu i gradu.

Najučestaliji razlog bijega od poljoprivrede, kojega mladi navode u svojim odgovorima, jest neadekvatna veličina posjeda. Čak 42,7 % ispitanika omladinskog uzrasta ističe taj razlog. Zato oni često naglašavaju svoj interes za mješovitom ekonomijom i dvojnim zanimanjem: "ovo zemlje što imam nije dovoljno da bih od toga živio", "nemam interesa da se bavim isključivo poljoprivredom jer su novčani prihodi vrlo mali", "na imanju ću možda raditi poslije radnog vremena", "radim i u firmi i u poljoprivredi", "želim ostati na posjedu da bih lakše živio ali se želim i zaposliti", "ja i nakon školovanja mislim ostati na posjedu da ga obrađujem" i sl. odgovori. Kombinacija poljoprivrednih i nepoljoprivrednih aktivnosti proizlazi iz samog karaktera, prirode poljoprivredne proizvodnje i poljoprivrednog gospodarstva. Dvojna aktivnost javlja se kao pogodna mogućnost boljeg korištenja raspoloživih resursa i ostvarivanja adekvatnog dohotka. Isticanje nedovoljne veličine posjeda kao najčešćeg razloga za napuštanje poljoprivrede zapravo je samo povod, a glavni motiv mladih jest želja da školovanjem i zaposlenjem izvan gospodarstva postignu u životu više od svojih roditelja. Evo nekoliko karakterističnih odgovora koje oni navode: "želim postići nešto više a ne biti poljoprivrednik", "školovanjem ću više postići u životu", "lakše je završiti školu nego se mučiti i kopati i misliti kakva će godina biti", "bez škole si nitko i ništa", "želim živjeti bolje od roditelja", "nemam takav posjed na kojemu bih radio, a smatram da imam interes za nešto više od toga". Iza želje za školovanjem kriju se i potreba mladih za nezavisnošću i samostalnošću: "hoću da završim školu i imam svoj zanat pa da radim lijepo kako ja hoću", "želim imati svoj posao", "želim svoju samostalnost", "želim se zaposliti i osamostaliti", "kad se zaposlim, zarađivat ću svoj novac", i t.sl. Zaposlenje izvan gospodarstva ujedno je i mogućnost mladima da se ekonomski osamostale i tako promijene svoj inferioran položaj u porodici, gospodarstvu i domaćinstvu.

U želji da što cjelovitije opišemo razloge zbog kojih mladi odlaze iz poljoprivrede kućedomaćinima smo postavili i pitanje: "Što bi trebalo učiniti pa da mladi ostaju živjeti u selu i raditi na gospodarstvu?" Dobivene odgovore predložili smo u tablici 5. Oni nam zapravo pružaju uvid u vrlo širok raspon problema koje ispitanici dovode u vezu s ostajanjem mladih u poljoprivredi i selu. U njihovim odgovorima sadržani su zapravo i osnovni uzroci agrarnoga i ruralnog eksodusa. Više od sedam desetina anketiranih ističe potrebu za poduzimanjem ekonomskih i agrarno-političkih mjera: dati mladima uvjete za rad, poboljšati položaj poljoprivrede, stabilizirati cijene i osigurati otkup, skinuti kamate, smanjiti poreze, da mogu ostvariti dobar dohodak, poboljšati standard seljaka i popraviti prilike u selu, podići industrijske pogone, povećati zemljišni posjed, komasirati zemljište te uvesti više mehanizacije; jedna desetina navodi socijalno-psihološke mjere u vezi s ugledom i položajem rada i zanimanja poljoprivrednika. Oko 5% rezigniranih ispitanika smatra da se tu više ništa ne može promijeniti, a isto toliko ih nalaže najbolje rješenje u tome da se mladima ne smije dati da idu u školu, već da se prime motike!⁹⁾

9) Na savjetovanju "Aktuelni problemi i perspektive sela", u Osijeku 7. i 8. listopada 1988. u raspravi je sudjelovao i jedan individualni poljoprivrednik član CK SKH. On je rekao da je svoga sina povukao iz škole da bi ga zadržao na gospodarstvu, jer kad bi sin završio srednju školu on više ne bi htio ostati u poljoprivredi.

Tablica 5

Odgovori kućedomaćina na pitanje što bi trebalo učiniti da mladi ostanu u selu i poljoprivredi

Modaliteti odgovora	Postotak odgovora
1. Dati im uvjete. Pružiti bolje mogućnosti. Dati im neke pogodnosti. Olakšati fizičke poslove. Poboljšati položaj poljoprivrede.	20,7
2. Stabilizirati cijene i osigurati otkup. Uskladiti odnose cijena poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda. Skinuti kamate. Regres. Stimulirati poljoprivredu. Bolje plaćati poljoprivredne proizvode. Omogućiti utjecaj na cijene. Omogućiti bolju kooperaciju.	14,3
3. Mnogo više zemlje. Povećati zemljišni maksimum. Bolja kvaliteta zemlje. Komasacija. Sredstva da mogu kupiti zemlju. Više mehanizacije. Pomoć u nabavi strojeva.	12,7
4. Poboljšati uvjete života. Popraviti prilike u selu. Poboljšati standard seljaka. Omogućiti seljaku bolji život. Bolji društveni život.	9,4
5. Priznati rad seljaka i cijeniti ga. Više cijeniti poljoprivredu. Motivirati mlade. Osigurati prosperitet za budućnost. Dati im sigurnost i zadovoljstvo. Izjednačiti s ostalim zanimanjima. Osigurati mirovinu kao i radnicima.	9,0
6. Poboljšati komunalnu infrastrukturu sela. Telefon. Voda. Asfalt. Škola. Podići industrijski pogon.	5,6
7. Mogućnost da se od poljoprivrede može živjeti. Mogućnost veće zarade. Osigurati dohodak ravan drugim zanimanjima. Da mogu ostvariti dobar dohodak.	5,3
8. Ne dati im u školu. Da se prime motike i posla. Kada bi bili gladni, ostali bi na imanju. Idu u školu — više se nikome ne radi. Posao u gradu dati onome tko nema zemlje.	5,3
9. Smanjiti poreze.	4,9
10. Ništa se ne može promijeniti. Nitko ih više ne može vratiti. To ne bi bilo dobro. Ne može se živjeti od poljoprivrede. Dati im mogućnost da odu drugdje.	4,1
11. Ostali odgovori, ne zna i bez odgovora.	8,7
Ukupno	100,0

ocjena ugleda poljoprivrednog zanimanja

Pitanje ugleda poljoprivrednog zanimanja u tijesnoj je vezi s profesionalnim aspiracijama mladih u selu i jedan od osnovnih razloga njihove neprilagođenosti svome socio - profesionalnom statusu. O tome je pisalo niz naših autora na temelju empirijskih istraživanja. S. Šuvar godine 1965. polazi od tvrdnje da se poljoprivredno zanimanje, naročito ono na seljačkom posjedu, "nalazi na dnu ljestvice cijenjenih zanimanja u općedruštvenim razmjerima".¹⁰⁾ Dilić godine 1968. navodi listu od 20 zanimanja koju su rangirali učenici osmog razreda osnovne škole prema društvenom uspjehu. Zanimanje poljoprivrednika nalazi se na relativno visokom 15. mjestu. Iza njega su tvornički radnik, poštar, svećenik, lugar i cestar.¹¹⁾ Prema istom autoru u istraživanju godine 1975. među seljačkom omladinom zanimanje poljoprivrednika rangirano je na predzadnjem 19. mjestu ispred radnika - seljaka. Jedino grupa mladih poljoprivrednika rangira svoje zanimanje na visoko 13. mjesto.¹²⁾ S. Flere je ispitivao percepciju društvenog

10) S. Šuvar: Eksodus seoske omladine, *Naše teme*, god. IX, br. 6/1965, str. 846.

11) E. Dilić: *Društveni položaj i orijentacija seoske omladine — Rezultati empirijskog istraživanja*, Zagreb: Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Beograd: Institut društvenih nauka, str. 126.

12) E. Dilić i sur.: *Ibid.*, Zagreb: CDD, 1977, str. 131.

položaja socioprofesionalnih grupa u Vojvodini i utvrdio da svoj društveni utjecaj najnepovoljnije ocjenjuju poljoprivrednici. Istovremeno je ocjena u pogledu njihova utjecaja nešto nepovoljnija nego u pogledu ugleda, a znatno nepovoljnija nego u pogledu materijalnog položaja.¹³⁾ Lay je na osnovi podataka o materijalnim primanjima, uvjetima stanovanja, opremljenosti domaćinstva, prijevoznim sredstvima, te načinu i mjestu provođenja godišnjeg odmora utvrdio ljestvicu društvenih grupa prema kvaliteti svakidašnjeg života, na kojoj zadnje mjesto zauzimaju poljoprivrednici.¹⁴⁾

Odnos prema poljoprivredi i poljoprivrednicima i njihovu mjestu u društvu, nije osim u načelnim opredjeljenjima, bio adekvatan značaju, njihovoj ulozi i perspektivi.¹⁵⁾ Cijelo poratno vrijeme socijalna promocija mladih bila je okrenuta prema gradu i industriji, pa je sada to teško u kratkom vremenu promijeniti. Ta promjena nazire se i iz naših rezultata istraživanja.

Ispitanicima smo postavili zadatak da ocijene ugled desetak zanimanja u relaciji od vrlo velik (4), dosta velik (3), mali (2) i bez ugleda (1). Na temelju odgovora izračunali smo ponderiranu aritmetičku sredinu kao mjeru za rangiranje ugleda navedenih zanimanja.

Tablica 6

Ocjena ugleda poljoprivrednog zanimanja

Naselje	Godina istraživanja		
	1968.	1978.	1988.
Kučan	2,944	2,820	2,865
Filip Jakov	2,788	2,564	2,833
Vođinci	2,659	2,349	2,812
Babin Potok	2,561	2,161	2,750
Srednjoškolci	2,905	2,541	2,855
Zaposleni	2,823	2,478	2,683
Učenici 8. raz. osnov. škole	2,707	2,536	2,928
Poljoprivrednici	2,601	2,682	2,680
	2,762	2,516	2,828

U ocjeni ugleda poljoprivrednog zanimanja postoji izrazita pravilnost u redosljedu pojedinih naselja, i to u sva tri istraživanja. Ugled poljoprivrednika raste što je naselje razvijenije, odnosno što je udio poljoprivrednika u naselju manji. S obzirom na grupe seoske omladine, ugled poljoprivrednika najpovoljnije ocjenjuju srednjoškolci i učenici osmog razreda osnovne škole, dok su zaposleni i poljo-

13) S. Flere: Percepcija društvenog položaja socio-profesionalnih grupa u Vojvodini, u knjizi: **Klasna borba i socijalna diferencijacija**, Zagreb: Centar za idejno-teorijski rad "Vladimir Bakarić", 1986, str. 238.

14) V. Lay: Kvalitet svakidašnjeg života društvenih grupa, **Revija za sociologiju**, vol. XVI, br. 1-2/1986, str. 21-22.

15) Jedna anketa provedena u Velikoj Britaniji pokazala je da su farmeri odmah iza liječnika najcjenjenije zanimanje. Nove tehnologije, genetski inženjering, automatski strojevi za obradu zemlje, senzorski aparati za mužu, kompjutorska tehnika i dr. postavljaju sve složenije zahtjeve u proizvodnji, pa to traži viši stupanj znanja i vještina u procesu rada. Emisija Svjetski izazov, RTV Beograd: I program, 21,30 sati, 12. IX. 1988.

privrednici najkritičniji u tom pogledu. Zanimljiva je činjenica da mladi poljoprivrednici pokazuju stabilnost u ocjeni ugleda svoga zanimanja i to u svim godinama, a općenito je u 1988. prosječna ocjena ugleda poljoprivrednika veća nego u prethodna dva istraživanja. Imamo li u vidu naše nalaze u tablicama 1, 2 i 3 i ove u tablici 6, čini se da je ipak došlo do stanovitoga pomaka u pogledu povećanog interesa mladih za život u selu i rad u gospodarstvu.

Srećko Brkić
Vladimir Kušan

Professional Aspirations of the Rural Youth

Summary

This article gives a survey of the socioprofessional mobility of young people in four villages in the Socialist Republic of Croatia in the period from 1986 to 1988. The study covered three generations of rural youth born in the periods: 1943-1952, 1953-1962 and 1963-1972. The author observed each member of all the generations individually and established that 2.3% members of the first generation remained in agriculture and 2.1% of the second generation. The process of deagrization in the villages studied had practically ended, and young people were professionally completely turned towards non-agricultural activities. Research from 1988, however, shows an increased interest of young people for work on the farm and an increased respect for the profession of farmer. The authors established a continually growing for life in the village, and a continually decreasing interest for life in the city. From this aspect there are interesting differences among the villages. The authors also analysed why young people are leaving farming and the village and compared the attitudes of today's rural youth with those of their parents.

Профессиональные стремления сельской молодежи

Резюме

Авторами наблюдалась социо-профессиональная мобильность молодежи в четырех деревнях СР Хорватии в период с 1968. г. по 1988. год. Исследованием охвачены три поколения сельской молодежи рожденной: 1943—1952 гг., 1953—1962 гг. и 1963—1972 гг. На основании подробного рассмотрения данных всех представителей указанных поколений, авторы заключили, что из первого исследуемого поколения в сельском хозяйстве осталось 2,3%, тогда как из второго — 2,1% от общей численности молодежи. Процесс деаграризации в исследуемой сельской местности практически закончен. Профессиональные стремления молодых, полностью сосредоточены на деятельности вне сельскохозяйственного сектора. Однако исследования в 1988 г. показали повышенный интерес к сельскому труду и большую популярность профессии земледельца. Авторы обнаружили постоянную притягательность жизни в сельской местности и малую популярность городского образа жизни. Наряду с этим, обнаружены и существенные различия между отдельными сельскими поселениями. Авторами исследованы причины миграций сельской молодежи из сельского хозяйства и сельской местности при сравнении запросов сельской молодежи с запросами и стремлениями их родителей.